

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΩΡΕΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΘΝΟΪΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΣΜΥΡΝΗΣ (+1922)

Γράφει ο Θεολόγος – Εκκλησιαστικό Ιστορικός – Νομικός κ. Ιωάννης Ελ. Σιδηράς

Παρήλθαν 94 συναπτά έτη από τις αποφράδες εκείνες τελευταίες ημέρες του Αυγούστου του 1922, όταν ο ελληνισμός της Ιωνίας βίωσε την απόλυτη «άλωση» και τον ολοκληρωτικό αφανισμό του. Ποτέ όμως η συλλογική ιστορική μνήμη των Πανελλήνων δεν λησμόνησε ούτε έθαψε το Ιερό, καθαγιασμένο και μαρτυρικό πρόσωπο του Αγίου Εθνοϊερομάρτυρος Χρυσοστόμου Σμύρνης (+1922) ο οποίος παραμένει αιώνιο πρότυπο μάρτυρος ορθοδόξου Ιεράρχου και ακατάβλητου ήρωος Ρωμιού που προσέφερε και την τελευταία ρανίδα του αίματός του για την Ορθοδοξία και την αθάνατη Ρωμιοσύνη.

Από όλες τις αξιόπιστες καταγεγραμμένες μαρτυρίες και περιγραφές, τόσο των ημετέρων όσο και των ξένων, και παρά τις όποιες διαφοροποιήσεις ή αποκλίσεις μεταξύ τους, θεμελιώνεται έγκυρα και επιβεβαιώνεται αξιόπιστα το αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι ο Άγιος Χρυσόστομος παρεδόθη από τον Νουρεντίν Πασά στον φανατισμένο τουρκικό όχλο στα χέρια του οποίου βρήκε μαρτυρικό τέλος. Παρά ταύτα, υπήρχε ένα γνώφος σχετικά με τα γενόμενα των απολύτως τελευταίων στιγμών της ζωής του εθνοϊερομάρτυρος, ήτοι του ακριβούς μέσου ή τρόπου της μαρτυρικής τελευτής του και του τόπου του ενταφιασμού του, εάν όντως ενταφιάστηκε το Ιερό λείψανό του ή αφού διαμελίστηκε από τον φανατισμένο όχλο, εξαφανίστηκε σκοπίμως από τους Τούρκους ριπτόμενο πιθανώς στη θάλασσα ή κάπου αλλού.

Ο δημοσιογράφος Βασίλειος Βακιαρέλλης γράφει για τον Χρυσόστομο Σμύρνης

Πριν παραθέσουμε τις δύο πλέον έγκυρες μαρτυρίες για το χριστομίμητο μαρτύριο του Αγίου Χρυσοστόμου, άξια μνείας είναι εν προκειμένω τα όσα γράφει ο δημοσιογράφος Βασίλειος Βακιαρέλλης, ο οποίος επισκέφθηκε την Σμύρνη στα τέλη του 1928: «Εισ το Μπας Οτουράκ περιφέρεται σήμερα ένας Τούρκος ο οποίος βεβαιώνει ότι επί μίαν εβδομάδα και πλέον εφύλαττε στο σπίτι του ένα χέρι του Μάρτυρος Χρυσοστόμου. Όταν τον ερωτούν τι το έκαμε κατόπιν, εις άλλους λέει ότι το έθαψε και εις άλλους ότι το έρριψε εις την θάλασσαν. Ο ίδιος ο Τούρκος βεβαιώνει ότι, πριν εξορύξουν τους οφθαλμούς του Αγίου μας Δεσπότη, του έκοψαν το ένα αυτί και του το έδωσαν στο χέρι λέγοντας: «Πάρ' το αυτό για να το στείλεις στο Βενιζέλο». Ομοίως, του έκοψαν και του έδωσαν και το άλλο αυτί λέγοντας: «Και αυτό πάρ 'το για να το στείλεις στον Κωνσταντίνο».

Η μαρτυρία του Αρχιεπισκόπου Αθηνών Χρυσοστόμου Β΄

Η πρώτη εκ των μαρτυριών τούτων είναι του τότε Μητροπολίτου Εφέσου, έπειτα Βεροίας, είτα Φιλίππων και τέλος Αρχιεπισκόπου Αθηνών Χρυσοστόμου Β΄ (Χατζησταύρου), ο οποίος παιδίοθεν υπήρξε πνευματικό

ανάστημα, προσωπικός φίλος και στενός συνεργάτης του Αγίου Χρυσοστόμου. Η συγκεκριμένη μαρτυρία του Εφέσου Χρυσοστόμου δημοσιεύεται από τον ίδιο, κατά το έτος 1960, όταν ήταν πια Μητροπολίτης Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου, στον τιμητικό τόμο, ο οποίος εκδόθηκε «Επί τω Ιωβηλαίω» αυτού. Ο μακαριστός Χρυσόστομος Χατζησταύρου γράφει τα παρακάτω άκρως αποκαλυπτικά και διαφωτιστικά: «Προς το εσπέρας της αυτής ημέρας (27 Αυγούστου 1922), εισελθών μετά στρατού, ανέλαβε την στρατιωτικήν διοίκησην της πόλεως το ανήμερον θηρίον, ο αιμοβόρος κομπασής δια την εν Κιούτ – Ελ – Αμάρα δήθεν νίκην του κατά των Άγγλων Πολύς Νουρεντίν. Μένεα πνένων κατά του Μητροπολίτου διότι είχε συντελέσει ούτος προηγουμένως εις την εκ Σμύρνης απομάκρυνσιν αυτού, έστειλε δύο άμαξας εις την Μητρόπολιν, εξ ων η μία πλήρης αξιωματικών της χωροφυλακής. Ο επί κεφαλής ανέβη εις το γραφείον του Μητροπολίτου, εύρεν αυτόν συσκεπτόμενον μετά Δημογερόντων, ανεκοίνωσε την διαταγήν του Στρατιωτικού Διοικητού, καθ' ην έπρεπε να οδηγήσῃ αυτόν και όσους θα εύρισκεν εν τη Μητροπόλει Δημογέροντας, ενώπιών του. Ιδιαίτέρως εζητήθη ο δημοσιογράφος και μέγας ισχύων παρά τοις Τούρκοις Δημογέρων Ν. Τσουρουκτσόγλου, όστις κληθείς προσήλθεν εις την Μητρόπολιν. Ενώ δε επεβιβάζοντο εις την άμαξαν ο Τσουρουκτσόγλου παρέλαβε και των εκ των Δημογερόντων Κλιμάνογλου. Ο Μητροπολίτης παρέστη λοιπόν ενώπιον του Πιλάτου και μετ' αυτού οι ονομασθέντες ως άνω Δημογέροντες.

Ο Νουρεντίν δεν εδέχθη τον χαιρετισμόν του Μητροπολίτου, αλλ' επλησίασεν αυτόν, αφήρεσε το καλυμμαύχιόν του, το ετοποθέτησεν εις το Γραφείον του, και ασκεπή τον έφερεν εις τον εξώστην, κάτωθεν του οποίου πλήθη φανατικών Τούρκων εκραύγαζον, ζητούντα εκδίκησιν. Προς τα πλήθη ταύτα, αποταθείς ο Νουρεντίν είπεν: «Εγώ δεν κρίνω. Δεν αποφασίζω. Σεις κάλλιον εμού γνωρίζετε τον εχθρόν και προδότην του Κράτους μας. Αποφασίσατε ό,τι εγκρίνετε, σας τον παραδίδω.

Παραδίδεται λοιπόν εις χείρας ανόμων ο πιστός του Κυρίου και του Έθνους Ιεράρχης. Σιωπών, ως πρόβατον επί σφαγήν, δέχεται κολαφισμούς, εμππυσμούς, δαρμούς πληγάς, σύρεται εκ της γενειάδας εις τας οδούς, και εις την τουρκικήν συνοικίαν του Τιρκιλίκ προσάγεται ως ο προκάτοχός του Ιερομάρτης Πολύκαρπος, ως εις τον τόπον του μαρτυρίου...

Ημείς, οι εν τη Μητροπόλει αναμένοντες, ουδεμίαν είχομεν γνώσιν των συμβαινόντων. Συνείχεν όμως ημάς η αγωνία, διότι εγνωρίζομεν το αιμοβόρον της διαθέσεως του ανθρωπομόρφου τέρατος Νουρεντίν. Αργά τη νύκτα ετόλμησα να εξέλθω εκ της θύρας του κωδωνοστασίου, δια να ερωτήσω τον μόνιμον από πολλού Τουρκοκρήτα αστυφύλακα της Τραπέζης Αθηνών περί της τύχης του αιδίου Γέροντός μου και των Δημογερόντων. Η απάντησίς του ήτο: «Τον ιδικόν σας τον εξηφάνισαν αισχρώς» (Σιζίν Κινί μπιτσιρμισλέρ». Μοι προσέθηκε δε, ότι αυτός έρριψε κατά της κεφαλής του τρεις χαριστικές βολάς, διότι ώκτειρε την ελεεινήν κατάστασίν του, εις ην ηθέλησε να δώση τέλος. Προσέθηκεν επίσης ότι οι δύο Δημογέροντες έσχον την ευθανασίαν τους δια πυροβολισμών τελειώσεως.

Η ανωτέρω είναι η αληθής ιστορία του μαρτυρίου του αξιομακαρίστου και αιμνήστου Γέροντός μου. «Έδοξεν εν οφθαλμοίς αφρόνων τεθνάναι και

ελογίσθη κάκωσις η έξοδος Αυτού και η αφ' ημών πορεία σύντριμμα. Ο δε έστιν εν ειρήνη. Ολίγα παιδευθείς μεγάλα ευηργετήθη. Ο Θεός επείρασεν αυτόν και εύρεν αυτόν άξιον εαυτού και ως ολοκάρπωμα θυσίας προσεδέξατο αυτόν. Εν καιρώ επισκοπής Αυτού αναλάμψει».

Ο Μητροπολίτης Χρυσόστομος Χατζησταύρου σε άλλο σημείο της μαρτυρίας του αναφέρεται στην συγκλονιστική μαρτυρία κάποιου αιχμαλώτου Έλληνα στρατιώτη, ο οποίος αφού δραπέτευσε, έδωσε ένορκη γραπτή κατάθεση ενώπιον της ολομέλειας της εν Ελλάδι συσταθείσης επισήμου Επιτροπής σχετικά με το μαρτυρικό τέλος και την αμφιβολία περί του ενταφιασμού του σκηνώματος του Αγίου Χρυσοστόμου. Γράφει λοιπόν ο Μητροπολίτης Χρυσόστομος Χατζησταύρου τα εξής: «Εν άλλω σημειώματι αναφέρω δια την καταρτισθείσαν μετά την προσφυγήν μας εις την Ελλάδα επίσημον Επιτροπήν εξακριβώσεως των τουρκικών ωμοτήτων.

Ενώπιον της ολομελείας της Επιτροπής ταύτης ενόρκως κατέθεσε, και την ένορκον ταύτην κατάθεσιν δια της απογραφής του εν επισήμω πρακτικώ εβεβαίωσε, στρατιώτης εκ Σμύρνης μετά την καταστροφήν αιχμάλωτος, περιπεσών και δραπετεύσας, ότι αγγαρεία εκτελών μετ' άλλων αιχμαλώτων στρατιωτών ωδηγήθη εις την προ των στρατώνων του Διοικητηρίου της Σμύρνης παραλίαν και μετέφερε το εκεί ερριμένον άγιον λείψανον του Ιερομάρτυρός μας και έθαψαν αυτό εις το Στάδιον όχι του Πανιωνίου, αλλά του Απόλλωνος. Ηρώτησα αυτόν δια τα χαρακτηριστικά του προσώπου και εύρον ταύτα σύμφωνα με την πραγματικότητα. Εζήτησα να μάθω αν έφερε τι διακριτικόν εις το στήθος του και μοι είπεν ότι ένα μικρόν χρυσούν σταυρόν με χρυσήν άλυσιν και ότι επίτηδες αφήκαν τον σταυρόν τούτον, ίνα εν καιρώ αναγνωρισθεί το άγιον λείψανόν του. Το τελευταίον τεκμήριον έπεισέ με, ότι έτυχε ταφής ο Ιερομάρτης ημών και το χώμα το αιματόβρεκτον της αγαπητής και περιποθήτου Σμύρνης μας καλύπτει αυτό, αναμένον την ένδοξον εκταφήν διά των χειρών των μελλόντων εκδικητών».

Δέον να υπογραμμισθεί ότι από όλες τις παρατεθείσες μαρτυρίες ή περιγραφές που αφορούν το μαρτυρικό πάθος του Αγίου Χρυσοστόμου, μόνο σε αυτή του Μητροπολίτου Χρυσοστόμου Χατζησταύρου γίνεται σαφής αναφορά και στον συγκεκριμένο χώρο όπου ενταφιάστηκε το μαρτυρικό σκήνωμα του Ιερομάρτυρος.

Η μαρτυρία του Ακαδημαϊκού Γεωργίου Μυλωνά

Η εκ των δύο τελευταίων, δεύτερη, κατά χρονολογική σειρά, γραπτή μαρτυρία που παραθέτουμε, είναι ίσως η πλέον αυθεντική, διαφωτιστική και συγκλονιστική, η οποία σε πολλά αμφιλεγόμενα σημεία επιβεβαιώνει και εκείνη του Μητροπολίτη Χρυσοστόμου Χατζησταύρου.

Πρόκειται για την μαρτυρία το Ακαδημαϊκού Γεωργίου Μυλωνά, ο οποίος κατά την έκτακτη συνεδρίαση της Ακαδημίας Αθηνών στις 14 Δεκεμβρίου 1982, επί τη συμπληρώσει 60 ετών από της Μικρασιατικής Καταστροφής, τελείωσε την ομιλία του με μια συγκλονιστική – ίσως την πλέον συγκλονιστική – περιγραφή του μαρτυρίου και της θανατώσεως του εθνοϊερομάρτυρος Αγίου Χρυσοστόμου. Σημειωτέον εν προκειμένω ότι ο Γεώργιος Μυλωνάς ήταν από τη Σμύρνη, μετείχε στην αθλητική και

πνευματική ζωή της πόλεως και γνώρισε εκ του σύνεγγυς τον τότε Μητροπολίτη Χρυσόστομο, από τη πρώτη μέρα που έφθασε στη Σμύρνη έως και τις τελευταίες ώρες της μεγάλης αγωνίας και μαρτυρικής δοκιμασίας του.

Η σοβαρότητα, η εγκυρότητα και η διεθνής αναγνώριση της επιστημονικής βαρύτητας του Γεωργίου Μυλωνά αποτελούν τα ασφαλή εχέγγυα για την αξιοπιστία της προσωπικής μαρτυρίας του, η οποία αυτολεξεί έχει ως εξής: «Θα μου επιτρέψετε να τελειώσω την ομιλία μου με προσωπική μαρτυρία, που για πρώτη φορά εξομολογούμαι. Κατά τις τελευταίες ημέρες του Σεπτεμβρίου 1922 μία ομάδα φοιτητών του International College της Σμύρνης και εγώ βρεθήκαμε φυλακισμένοι σε απαίσιο υπόγειο, σ' ένα από τα μπουντρούμια του Διοικητηρίου της Σμύρνης. Σ' αυτό ήταν ασφυκτικά στριμωγμένοι Έλληνες Χριστιανοί αιχμάλωτοι, μάλλον άνθρωποι προορισμένοι για θάνατο.

Τις βραδινές ώρες φύλακες μ' επικεφαλής Τουρκοκρήτα παρελάμβαναν θύματα που ετυφεκίζοντο. Στις 5 το απόγευμα της τελευταίας ημέρας του θλιβερού Σεπτεμβρίου ο Τουρκοκρής εκείνος με διέταξε να τον ακολουθήσω στην αυλή. «Είσαι δάσκαλος», με ρωτά. «Αυτή την τιμή είχα», του απαντώ. «Και οι άλλοι που ήσαν μαζί σου είναι φοιτητές;», «Ναι», του λέγω. «Γρήγορα μαζί μου έξω», λέγω στους συντρόφους μου. «Φαίνεται ότι ήρθε η ώρα μας. Εμπρός με θάρρος». Ποια ήταν η έκπληξή μας όταν ακούσαμε τον Τουρκοκρητικό να λέει: «Δεν θα σας σκοτώσω, θα σας σώσω. Απόψε θα θανατωθούν όλοι όσοι είναι στο μπουντρούμι, γιατί έφεραν και άλλους που δεν έχουμε χώρο να τους στοιβάξουμε. Θα σας σώσω σήμερα, γιατί ελπίζω αυτό να με βοηθήσει να λησμονήσω μία τρομερή σκηνή που αντίκρυσαν τα μάτια μου, σκηνή στην οποία έλαβα μέρος».

Και συνέχισε: «Παρακολούθησα το χάλασμα του Δεσπότη σας. Ήμουν μ' εκείνους που τον τύφλωσαν, που του βγάζαν τα μάτια και αιμόφυρτο τον έσυραν από τα γένια και τα μαλλιά στα σοκάκια του Τουρκομαχαλά, τον ξυλοκοπούσαν, τον έβριζαν και τον πετσόκοβαν. Βαθιά εντύπωση μου έκανε και αξέχαστος παραμένει η στάση του. Στα μαρτύρια που τον υπέβαλαν δεν απήντα με φωνές, με παρακλήσεις, με κατάρες. Το πρόσωπό του το κατάχλωμο, το σκεπασμένο με αίμα των ματιών του, το πρόσωπό του είχε στραμμένο προς τον ουρανό και διαρκώς κάτι ψιθύριζε που δεν ηκούετο πέρα από την περιοχή του. Ξέρεις εσύ, δάσκαλε τι έλεγε;», «Ναι, ξέρω», του απήντησα. Έλεγε «Πάτερ Άγιε, άφες αυτοίς, ου γαρ οίδασι τι ποιούσι». «Δεν σε καταλαβαίνω, δάσκαλε, μα δεν πειράζει. Από καιρού σε καιρό, όταν μπορούσε ύψωνε κάπως το δεξί του χέρι και ευλογούσε τους διώκτες του. Κάποιος πατριώτης μου αναγνωρίζει τη χειρονομία της ευλογίας, μανιάζει, μανιάζει και με τρομερό μαχαίρι του κόβει και τα δύο χέρια του Δεσπότη. Εκείνος σωριάστηκε στη ματωμένη γη με στεναγμό που φαινόταν ότι ήταν μάλλον στεναγμός ανακουφίσεως παρά πόνου.

Τόσο τον λυπήθηκα τότε που με δυο σφαίρες στο κεφάλι τον αποτελείωσα. Αυτή είναι η ιστορία μου. Τώρα που σας την είπα, ελπίζω πως θα ησυχάσω. Γι' αυτό σας χάρισα τη ζωή». «Και πού τον έθαψαν;» ρώτησα με αγωνία. «Κανείς δεν ξέρει που έριξαν το κομματιασμένο του κορμί».

Και συνεχίζει ο Γεώργιος Μυλωνάς: « Από τη στιγμή που ακούσαμε την ομολογία του φύλακα, νοιώσαμε την σκιά του Δεσπότη να μας καλύπτει και να μας προστατεύει στην σκλαβιά μας, στην εξορία μας στα βάθη της Μικράς Ασίας μέχρι τον γυρισμό μας στην πατρίδα. Όλοι – εγώ και οι σπουδαστές του Κολλεγίου γυρίσαμε ασφαλείς στην Πατρίδα χάρις στην Ευλογία Του...».

Ο μακαριστός Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χριστόδουλος Α΄ (1998 – 2008) σε κάποια προ ετών επετειακή ομιλία του έγραφε σχετικά: «Και μόνο η περιγραφή αυτή αρκεί για την κατάρριψη κάποιων ενδοιασμών ή δισταγμών ως προς την αγιοποίηση του Χρυσοστόμου. Ο Χρυσόστομος πέθανε ευλογώντας τους βασανιστές και δημίους του. Πέθανε με θάνατο μαρτυρικό επειδή ήταν ο Μητροπολίτης, ο Χριστιανός, ο Ρωμηός, ο Έλληνας».